

संस्थागत र सामुदायिक प्राथमिक विद्यालयमा सञ्चालित विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

शिक्षाशास्त्र सङ्काय, स्नातकोत्तर तह ,दोस्रो वर्ष पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन
विशिष्टीकरण विषयको आंशिक आवश्यकता पुरा

गर्नको लागि प्रस्तुत शोध प्रस्तावना

प्रस्तुतकर्ता

सविता पोखरेल

एम.एड. दोस्रो वर्ष

परीक्षा रोल नं. २४०००९९/२०६७

त्रि.वि.दर्ता नं. ९-२-५०८-३९-२००४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग

सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस

भरतपुर, चितवन

२०६८

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र संकाय, सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभागको स्नातकोत्तर तहकी शोधकर्ता सविता पोखरेलले” संस्थागत र समुदायिक प्राथमिक विद्यालयमा संचालित विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया” शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो निजबाट तयार पारिएको यस अध्ययनबाट म सन्तुष्ट छु र यसको मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०६८-१०-१५

.....
उप-प्रा.होमनाथ सापकोटा

(शोध निर्देशक)

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग

सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस

पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र संकाय, सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभागको स्नातकोत्तर तहकी शोधकर्ता सविता पोखरेलले प्रस्तुत "संस्थागत र समुदायिक प्राथमिक विद्यालयमा संचालित विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया" शीर्षकको शोधपत्र मूल्याङ्कनको लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

शोध मूल्याङ्कन समिति

1. उप प्रा. श्री कुवेरनाथ शर्मा	विभागीय प्रमुख	
2. उप. प्रा. होमनाथ सापकोटा	शोध निर्देशक	
३ उप. प्रा. किरणराम रंजितकार	वाह्य परीक्षक	

मिति : २०६८/१०/२५

कृतज्ञता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र संकाय ,सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग, एम.एड.दोस्रो वर्षको आंशिक आवश्यकता पुरा गर्नको लागि अनिवार्य पत्र अन्तर्गत “संस्थागत र सामुदायिक प्राथमिक विद्यालयमा संचालित विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया” शिर्षकमा यो शोधपत्र तयार गरिएको छ ।

यस शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा प्रस्तावना लेखन देखि आवश्यक सल्लाह सुभाब दिइ अनुसन्धान कार्यमा प्रोत्साहित गर्नु हुने श्रद्धेय गुरु उप-प्राध्यापक श्री कुबेरनाथ शर्मा ज्यू प्रति आभार व्यक्त गर्न चाहान्छु । यसैगरि शोधकार्यलाई सफल बनाउनको लागि शुरुदेखि अन्त्य सम्म सधै बौद्धिक एवं विषयगत रुपमा महत्वपूर्ण सल्लाह, सुभाब तथा मार्गदर्शन गर्नुहुने श्रद्धेय गुरु उप-प्राध्यापक श्री होमनाथ सापकोटा प्रति हृदय देखि नै हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहान्छु ।

शोधपत्र तयार पार्ने सिलसिलामा तथ्याङ्क संकलन कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने नमूना छनोटमा परेका विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरु, शिक्षकहरु, विद्यार्थीहरु तथा सरोकारवालाहरु प्रति कृतज्ञ छु । साथै पुस्तकालय अध्ययनमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने पुस्तकालयका कर्मचारीहरु प्रति पनि आभार प्रकट गर्न चाहान्छु । आफ्नो अमूल्य समय, श्रम, साधन खर्च गरेर उच्च शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर एवं प्रेरणा दिनुहुने परमपूजनिय माता पिताज्यूहरु प्रति पनि आभार ज्ञापन गर्दछु । साथै यस कार्यमा प्रत्यक्ष एवं परोक्ष रुपमा सहयोग गर्नु हुने सम्पुण व्यक्तित्वहरु एवं कम्प्युटर लेखनमा सहयोग गर्नुहुने श्री गोविन्द प्रसाद शिवाकोटी लाई विशेष धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

सविता पोखरेल

सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस

स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष

शोधसार

संस्थागत र सामुदायिक प्राथमिक विद्यालयमा संचालित विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया नामक यस शोधपत्रको मुख्य उद्देश्य संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयमा संचालित विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियाको पहिचान गर्ने, फरक अध्ययन गर्ने र प्रभावकारिता बारे सरोकारवालाहरूको धारण पहिल्याउनु रहेको छ ।

गुणात्मक अनुसन्धान ढाँचामा तयार पारिएको शोधपत्रलाई पूर्णता प्रदान गर्नका लागि सुविधाजनक नमूना छनोट विधिका आधारमा चितवन जिल्ला, पिठुवा गा.वि.स.अन्तर्गतका संस्थागत विद्यालयहरूबाट एकवटा र सामुदायिक विद्यालयहरूबाट एकवटा गरि जम्मा दुईवटा विद्यालय छनोट गरिएको छ । छनोटमा परेका विद्यालयका प्राथमिक तहका सबै शिक्षकहरूलाई स्वतः नमूनाको रूपमा लिईयो भने कक्षा ३,४ र ५का विद्यार्थीहरू मध्येबाट ६ जनालाई लिइएको छ । खुल्ला प्रश्नावली , अवलोकन , अन्तर्वाता ,समुह छलफल आदिको माध्यमबाट प्राथमिक तथ्याङ्क संकलन गरिएको छ भने विभिन्न लिखित दस्तावेज ,रेकर्ड फाइलहरू , पुस्तक ,पत्रपत्रिकाहरू तथा विद्यालय मूल्याङ्कन प्रक्रियासँग सम्बन्धित पुस्तक आदिको अध्ययन गरि द्वितीय तथ्याङ्कहरू लिइएको छ ।

अध्ययनको क्रममा प्राप्त भएको तथ्याङ्कहरूको व्याख्या र विश्लेषण गर्दा संस्थागत र सामुदायिक दुवै विद्यालयमा त्रैमासिक परिक्षा , अर्धवार्षिक परिक्षा र वार्षिक परिक्षा गरि विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गर्ने गरेको पाइयो । विद्यालयमा लिइने त्रैमासिक र वार्षिक परिक्षाको भार पाठ्यक्रमले निर्धारण गरे अनुरूप नै क्रमशः प्रथम त्रैमासिक १०, द्वितीय त्रैमासिक ३० र अन्तिम परिक्षा ६० प्रतिशत छुट्याइएको पाइयो । तर संस्थागत विद्यालयले भने केहि परिवर्तन गरि द्वितीय त्रैमासिक १५ र अर्धवार्षिक १५ प्रतिशत गरि छुट्याइएको पाइयो । विद्यार्थी मूल्याङ्कनको लागि प्रश्नपत्र निर्माण सामुदायिक विद्यालयमा श्रोतकेन्द्रले गर्ने तर उत्तरपुस्तिका परिक्षण र नतिजा प्रकाशन विद्यालय आफुले नै गर्ने गरेको पाइयो । निजी विद्यालयमा कक्षा परिक्षा र एकाइ परिक्षाको लागि विद्यालय आफैले प्रश्नपत्र निर्माण गर्ने र अन्य परिक्षाको लागि भने इकोब्सले नै प्रश्न निर्माण गर्ने गरेको पाइयो । सामुदायिक विद्यालयले प्रश्न निर्माणमा विशिष्टिकरण तालिकाको प्रयोग गर्ने गरेको तर संस्थागतले भने प्रयोग नगर्ने गरेको पाइयो ।

दुवै थरीका विद्यालयहरुमा अतिरिक्त क्रियाकलापहरु संचालन गर्नुका साथै अनौपचारिक मूल्याङ्कन प्रक्रियालाई प्रयोगमा ल्याएको पाइयो तर यसका लागि निश्चित अंकभार छुट्याइएको भने पाइएन् ।

समग्र अध्ययनबाट प्राप्त निष्कर्षका आधारमा संस्थागत र सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियामा एकरूपता ल्याउन पाठ्यक्रम र पाठ्यपुस्तक एकै प्रकारको लागु गर्नुपर्ने , संस्थागत विद्यालयका शिक्षकहरुलाई पनि तालिमको व्यवस्था गर्नुपर्ने , आन्तरिक मूल्याङ्कनलाई प्रभावकारी बनाउन निश्चित अंकभारको व्यवस्था गर्नुपर्ने , अन्य मूल्याङ्कनका साधनहरुको पनि प्रयोग गर्नुपर्ने देखिन्छ । विद्यालयमा विद्यार्थीको चापअनुसारको शिक्षकको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ र विद्यालयमा संचालन गरिने विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियाहरुबारे जिल्ला शिक्षा कार्यालय, श्रोतकेन्द्रले नियमित अनुगनम गर्नु पर्दछ ।

विषयसूची

पृष्ठ

सिफारिस पत्र	i
स्वीकृति पत्र	ii
कृतज्ञता	iii
शोधसार	iv
विषय सूची	vi
तालिका सूची	ix

परिच्छेद एक : परिचय

१.१ पृष्ठभूमि	१
१.२ समस्याको कथन	६
१.३ अध्ययनको औचित्य	७
१.४ अध्ययनको उद्देश्य	७
१.५ अनुसन्धान प्रश्नहरू	८
१.६ अध्ययनको सीमा	८

परिच्छेद दुई : सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन

२.१ सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	९
२.२ अध्ययनको सैद्धान्तिक खाका	१५
२.३ शैक्षिक उपादेयता	१८
२.४ अवधारणत्मक ढाँचा	१९

परिच्छेद तीन : अध्ययन विधि

३.१ अनुसन्धाको ढाँचा	२०
----------------------	----

३.२ जनसंख्या, क्षेत्र र नमुना छनोट प्रकृया	२१
३.२.१ क्षेत्र छनोट	२१
३.२.२ विद्यालय छनोट	२१
३.२.३ शिक्षक छनोट	२१
३.२.४ विद्यार्थी छनोट	२२
३.२.५ सरोकारवाला छनोट	२२
३.३ तथ्याङ्क संकलनका स्रोतहरु	२२
३.३.१ प्राथमिक स्रोत	२२
३.३.२ द्वितीय स्रोत	२३
३.४ अध्ययनका साधनहरु	२३
३.४.१ विद्यालय अभिलेख	२३
३.४.२ अन्तर्वाता निर्देशिका	२३
३.४.३ प्रश्नावली	२४
३.४.४ अवलोकन	२४
३.५ सूचना सङ्कलनको प्रक्रिया	२४
३.६ तथ्याङ्कको विश्लेषण र व्याख्या	२४

परिच्छेद चार : सूचनाको विश्लेषण र व्याख्या

४.१ सामुदायिक र संस्थागत प्राथमिक विद्यालयमा सञ्चालित विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियाहरु बीचको समानता र भिन्नता	२५
४.१.१ संस्थागत र सामुदायिक प्राथमिक विद्यालयमा सञ्चालित औपचारिक विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियाहरु	२७
४.१.२ संस्थागत र सामुदायिक प्राथमिक विद्यालयमा सञ्चालित अनौपचारिक विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियाहरु	२८
४.१.३ संस्थागत र सामुदायिक प्राथमिक विद्यालयमा प्रश्नपत्रको निर्माण प्रक्रिया	३१

४.२ निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया	३२
४.२.१ बीच बीचमा सञ्चालन गरिने विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया	३२
४.२.२ अन्तिम विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया	३३
४.२.३ संस्थागत र सामुदायिक प्राथमिक विद्यालयमा विद्यार्थी मूल्याङ्कन नतिजाको प्रयोग सम्बन्धी व्यवस्था	३३
४.३ संस्थागत र सामुदायिक प्राथमिक विद्यालयमा विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियाबारे सरोकारवालाहरुको धारणा	३४
४.३.१ संस्थागत र सामुदायिक प्राथमिक विद्यालयमा सञ्चालित विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीका समस्याहरु र समाधानका उपायहरु	३७
परिच्छेद पाँच : प्राप्ति निष्कर्ष र सुझाव	
५.१ प्राप्ति	३९
५.२ निष्कर्ष	४१
५.३ सुधार गर्ने उपायहरु	४२
सन्दर्भग्रन्थसूची	
अनुसूची	

तालिका सुची

	पृष्ठ
तालिका नं. १.	संस्थागत र सामुदायिक प्राथमिक विद्यालयमा संचालति विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियाहरु २६
तालिका नं. २	संस्थागत र सामुदायिक प्राथमिक विद्यालयमा संचालति औपचारिक विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियाहरु २८
तालिका नं. ३	संस्थागत र सामुदायिक प्राथमिक विद्यालयमा संचालति अनौपचारिक विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रियाहरु २९
तालिका नं. ४	संस्थागत र सामुदायिक प्राथमिक विद्यालयमा गृहकार्य परिक्षण सम्बन्धि व्यवस्था ३०
तालिका नं. ५	संस्थागत र सामुदायिक प्राथमिक विद्यालयमा संचालति विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीका समनता र भिन्नताहरु ३६